

CZU: 37.013.7

STATUTUL EPISTEMOLOGIC AL PEDAGOGIEI. EDUCAȚIA - CONCEPT PEDAGOGIC FUNDAMENTAL

Vasile PANICO, conferențiar universitar, dr. în pedagogie

Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău)

Rezumat. În lucrare se analizează etapele de dezvoltare a pedagogiei, interrelația practicii educaționale și științelor pedagogice, raportul personalitate - societate permanentă schimbare. Accentul este pus pe fundamentarea pedagogiei ca știință socioumană și examinarea structurii procesului educațional.

Cuvinte-cheie: pedagogie, obiectul de studiu al pedagogiei, practica educațională, structura procesului educativ, funcțiile pedagogiei.

EPISTEMOLOGICAL STATUS OF PEDAGOGY. EDUCATION – FUNDAMENTAL PEDAGOGICAL CONCEPT

Abstract. The writing analyzes the stages of pedagogy development, the integration of educational practice and pedagogical sciences, the personality report - the permanent change of society. The emphasis is the foundation of pedagogy as socio-scientific science and the examination of the structure of the educational process.

Key words: pedagogy, subject of pedagogy study, educational practice, structure of educational process, pedagogy functions.

Introducere. Pentru a defini conceptul de pedagogie este necesar de identificat caracteristicile fundamentale ale științelor educației, de a răspunde la următoarele întrebări: Care sunt condițiile apariției științei?; Care-s etapele de dezvoltare a pedagogiei?; Care este interrelația științelor pedagogice și practicii educaționale?; În ce constă esența și structura obiectului de studiu al pedagogiei?; Care sunt relațiile pedagogiei cu alte științe socioumane?

Condițiile apariției pedagogiei ca știință socioumană sunt: a) determinarea și conturarea obiectului de cercetare al pedagogiei; b) stabilirea structurii și componentelor fundamentale ale educației; c) elucidarea legităților de funcționare a educației ca fenomen sociouman; d) elaborarea unei metodologii proprii de investigare a fenomenelor educaționale.

Etapele dezvoltării pedagogiei ca știință socioumană. În dezvoltarea pedagogiei ca știință socioumană s-au evidențiat patru etape[1;2].

- a) Etapa desprinderii pedagogiei de filosofie. La această etapă a fost conturat obiectul de cercetare a pedagogiei, au fost elucidate unele legități, principii și reguli, conținuturi și forme de educație și instruire. La această etapă predominau investigațiile praxiologice. Componenta teoretică (conceptele și legitățile pedagogice) se aflau la un nivel scăzut de fundamentare științifică.
- b) Etapa raportării pedagogiei la progresele înregistrate în științele socioumane care este marcată prin două tendințe de dezvoltare: tendința psihologizării și tendința sociologizării pedagogiei. Cauzele apariției acestor tendințe sunt: nivelul scăzut de dezvoltare teoretică a pedagogiei în raport cu științele psihologice și sociologice;

implicarea savanților psihologi și sociologi în investigațiile pedagogice; asigurarea metodologică modestă/scăzută a cercetărilor pedagogice. Este cazul de menționat și pozitivul acestei etape - apariția premiselor de creare a științelor interdisciplinare socioumane; elucidarea unor noi surse de asigurare metodologică în investigare fenomenelor pedagogice.

- c) Etapa extinderii cercetărilor interdisciplinare din perspectivă istorică și comparată. Etapa nominalizată obține actualitate și continuitate pentru prezent și viitor.
- d) Etapa aprofundării discursului pedagogic. Aceasta este etapa prezentului și viitorului științelor pedagogice și se caracterizează prin dezvoltarea permanentă a conceptelor, fundamentarea teoretică a categoriilor pedagogice, dezvoltarea metodologiei teoretice și practice și-n special a obiectului pedagogiei ca știință, a rolului pedagogiei și a altor științe socioumane în determinarea destinului omului și societății.

Interrelația practicii pedagogice/educaționale și științelor pedagogice. În viziunea noastră, pentru a defini obiectul pedagogiei ca știință, este necesar de examinat conceptul nominalizat din două puncte de vedere:

- Aspectul teoretic al pedagogiei ca știință socioumană;
- Aspectul aplicativ sau praxiologic al pedagogiei ca activitate orientată spre formarea deplină și rezonabilă a personalității.

Prin alte cuvinte, este necesar de examinat interrelația pedagogiei ca știință socioumană, pe de o parte, și practica sau activitatea educațională, pe de altă parte. Între pedagogie ca știință socioumană și practica pedagogică sau educațională există caracteristici *unice și specifice*.

Unitatea constă în faptul că atât practica educațională/pedagogică ca fenomen sociouman, cât și cunoașterea/cercetarea științifică pedagogică sunt direcționate spre realizarea unui ideal comun – formarea și dezvoltarea permanentă a personalității și societății. *Specificul* acestor două procese se evidențiază *la nivel de obiect, la nivel de mijloace utilizate și la nivel de rezultate sau finalități*.

La nivel de obiect: Obiectul practicii educaționale îl reprezintă personalitatea sau omul și societatea sub toate formele sale de existență care necesită să fie dezvoltate permanent, iar obiectul cunoașterii științifice pedagogice este educația ca fenomen sociouman.

La nivel de mijloace: Mijloacele activității practice/educaționale îl reprezintă principiile și regulile, obiectivele, conținuturile, metodele, procedeele și formele de educație, iar mijloacele cunoașterii științifice pedagogice îl reprezintă sistemul de problemele de cercetare, obiectul și scopul, ipoteza și obiectivele de investigație, criteriile, indicii și metodologia cercetării.

La nivel de rezultat: Rezultatele sau finalitățile practicii educaționale îl constituie personalitatea și societatea educate și dezvoltate din punct de vedere intelectual, moral,

estetic, profesional, politic, economic, managerial etc., iar finalitățile cunoașterii științifice pedagogice îl reprezintă descoperirile obținute de științele pedagogice sub formă de legități, relații, principii și reguli, conținuturi, metode și forme de educație.

Relația sau raportul dintre știința și practica pedagogică/educațională în mod schematic poate fi reprezentată astfel [3]:

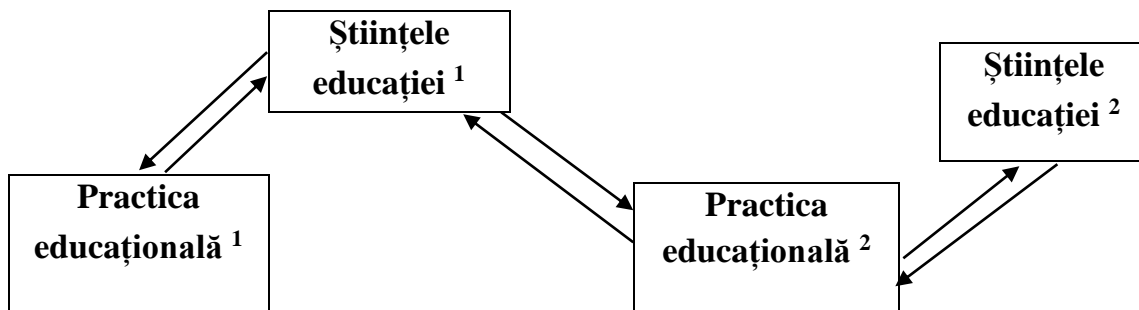

Figura 1. Interrelația practicii pedagogice/educaționale și științelor pedagogice

Abordarea educației din perspectiva pedagogiei solicită soluționarea unor probleme de ordin al cunoașterii științifice, pe de o parte, și activității practice educaționale, pe de altă parte. *Educația ca proces practic* reprezintă o activitate socioumană care vizează formarea și dezvoltarea personalității în vederea integrării sale în societate, menținând trăsăturile formate sub/prin schimbări de adaptare și readaptare la modificările permanente sociale, prin autorealizarea propriului potențial reieșind din condițiile interne sau proprii caracteristice fiecărui individ în parte și externe de ordin social.

Educația urmărește scopul de a forma pozitiv și rezonabil personalitatea și societatea. În cadrul practicii pedagogice/educaționale atât personalitatea cât și societatea se manifestă în calitate de obiect și subiect al educației.

Structura procesului educativ. Structura de bază a educației reprezintă un sistem de relații interdependente dintre sistemul de influențe ale mediului sociouman asupra personalității care se raportează la specificul/particularitățile bio – psiho – sociale/educaționale ale personalității, pe de o parte, și încadrarea nemijlocită a omului în sistemul de activități și atitudini concrete, reale ale mediului sociouman, pe de altă parte. Ambele componente structurale ale educației: sistemul de influențe și sistemul de activități implică în sine caracteristici generale și particularități real concrete situaționale specifice fiecărui subiect educațional.

Caracteristicile generale reprezintă sistemul de finalități spre care este orientat procesul de formare a personalității ca ființă socioumană, iar caracteristicile specifice reprezintă sistemul de particularități prezente la fiecare om concret (copil, elev, student etc.).

Specificul fiecărui subiect al procesului educațional permanent se modifică, se schimbă, se direcționează și se redirecționează sub influența sistemului de factori externi și interni (interese, motive, intenții, comportament virtual ș.a.). Astfel, *educatul – personalitatea și societatea se manifestă în calitate de obiect și subiect al educației.*

Pedagogia ca știință socioumană studiază legitățile, principiile, conținutul, metodele și formele educației. Pedagogia ca știință poate fi examinată la nivel teoretic și la nivel normativ/praxiologic.

Nivelul teoretic îl reprezintă sistemul de concepte, legități, interdependențe/legături reciproce de ordin educațional. La nivelul teoretic se examinează tendințele de dezvoltare a științelor pedagogice, relațiile pedagogiei cu alte științe, crearea și fundamentarea a noi științe pedagogice, elaborarea criteriilor de evaluare a investigațiilor științifice, relațiile educației cu alte procese umane, sociale și naturale.

Nivelul normativ al pedagogiei îl constituie sistemul de principii și reguli, metode, procedee și forme, conținuturile specifice sau caracteristice contextului educațional concret pentru formarea și dezvoltarea personalității și societății [4].

Referitor la natura conținutului și structura conceptului/noțiunii de educație de multe decenii se duc discuții pe paginile surselor pedagogice. Cercetătorii pedagogi definesc termenul de educație în mod diferit fiindcă iau la bază unul sau cel mult două din criteriile nominalizate mai jos:

- Caracterul social al educației;
- Caracterul uman al educației;
- Educația ca parte componentă sau element structural al experienței socioumane;
- Educația ca proces de socializare a personalității.

Conținutul noțiunii/conceptului de educație poate fi stabilit în baza determinării relației/raportului esențial al procesului educațional. În unele surse pedagogice conținutul conceptului de educație se tratează în sens îngust și sens larg pedagogic. În ultimele decenii a luat amploare divizarea educației ca fenomen sociouman sub trei forme: educația formală, educația nonformală și educația informală [5].

În opinia noastră, o astfel de divizare a educației în două sau trei sensuri nu poate fi justificată logic. În acele cazuri când se ia la bază numai subiecții constitutivi a procesului educațional, atunci conceptul de educație poate fi interpretat într-o mulțime de sensuri: educația preșcolară, educația școlară, educația profesională, educația familială, educația adulților etc., care nu pot fi raportate logico-structural nici la una din cele trei forme de educație nominalizate. Astfel, dacă ne bazăm numai pe criteriul funcțional, parțial denaturăm caracterul sociouman al *procesului educațional ca sistem integral al vieții socioumane*.

Este cunoscut, că obiectul de studiu al *pedagogiei generale* îl reprezintă educația în sensul larg al cuvântului sub toate aspectele sale, care integrează în sine și procesul de instruire.

Toate științele pedagogice care au apărut până în prezent au la bază unul și același *obiect de investigație* – educația ca fenomen sociouman plus specificul științelor pedagogice concrete.

Obiectul de cercetare a pedagogiei generale îl reprezintă educația ca fenomen sociouman, ca fenomen de formare și dezvoltare a personalității și societății. Educația ca fenomen sociouman reprezintă viața societății umane sau sistemul modalităților de organizare și realizare a activităților și atitudinilor de viață a personalității, a grupelor/asociațiilor de oameni, a societății. Pentru determinarea structurii și *redefinirea procesului educațional* este necesar de examinat structura procesului de socializare, de elucidat unitatea și specificul socializării și educației ca fenomene socioumane.

Socializarea personalității este constituită din două procese indisolubil legate între ele și care permanent se relaționează:

- Influența mediului sociouman sub toată diversitatea de factori și aspecte asupra personalității.
- Încadrarea nemijlocită a personalității în sistemul de activități și atitudini socioumane, prin intermediul cărora omul influențează în mod activ și selectiv asupra mediului de viață sociouman.

Interacțiunea personalității și societății presupune în mod obligatoriu de subiect al dezvoltării atât societatea cât și personalitatea. Prin urmare, omul ca ființă socio-umană se manifestă concomitent în calitate de obiect și subiect al activităților și atitudinilor socioumane.

Prima latură/componentă a socializării – însușirea experienței sociale, caracterizează influența mediului sociouman asupra personalității, iar a doua latură – caracterizează momentul de influență a personalității asupra mediului sociouman prin intermediul activităților și atitudinilor proprii. În baza celor menționate concluzionăm:

- Relația sau raportul de bază al socializării, inclusiv și al educației îl reprezintă interacțiunea dintre personalitate și mediul sociouman.
- Socializarea reprezintă un proces mai larg în raport cu educația. Ea include în sine și factorii spontani, care nemijlocit se reflectă asupra procesului de formare și dezvoltare a personalității.

În mod schematic unitatea și specificul socializării și educației personalității poate fi prezentat conform modelului din figura 2.

Educația reprezintă un proces bilateral, orientat spre un ideal bine determinat de formare și autoformare a conștiinței (cunoștințe, emoții, opinii, convingeri și idealuri de ordin intelectual, moral, estetic, ecologic etc.) ca modele a experienței sociale/comportament virtual și de formare a comportamentului ca rezultat al încadrării nemijlocite a personalității în viața socioumană, în sistemul de activități și atitudini socioumane. Ca rezultat la subiecții educaționali se formează și se dezvoltă priceperile, deprinderile și obișnuințele practice de ordin moral, estetic, ecologic, intelectual, profesional, politic etc.

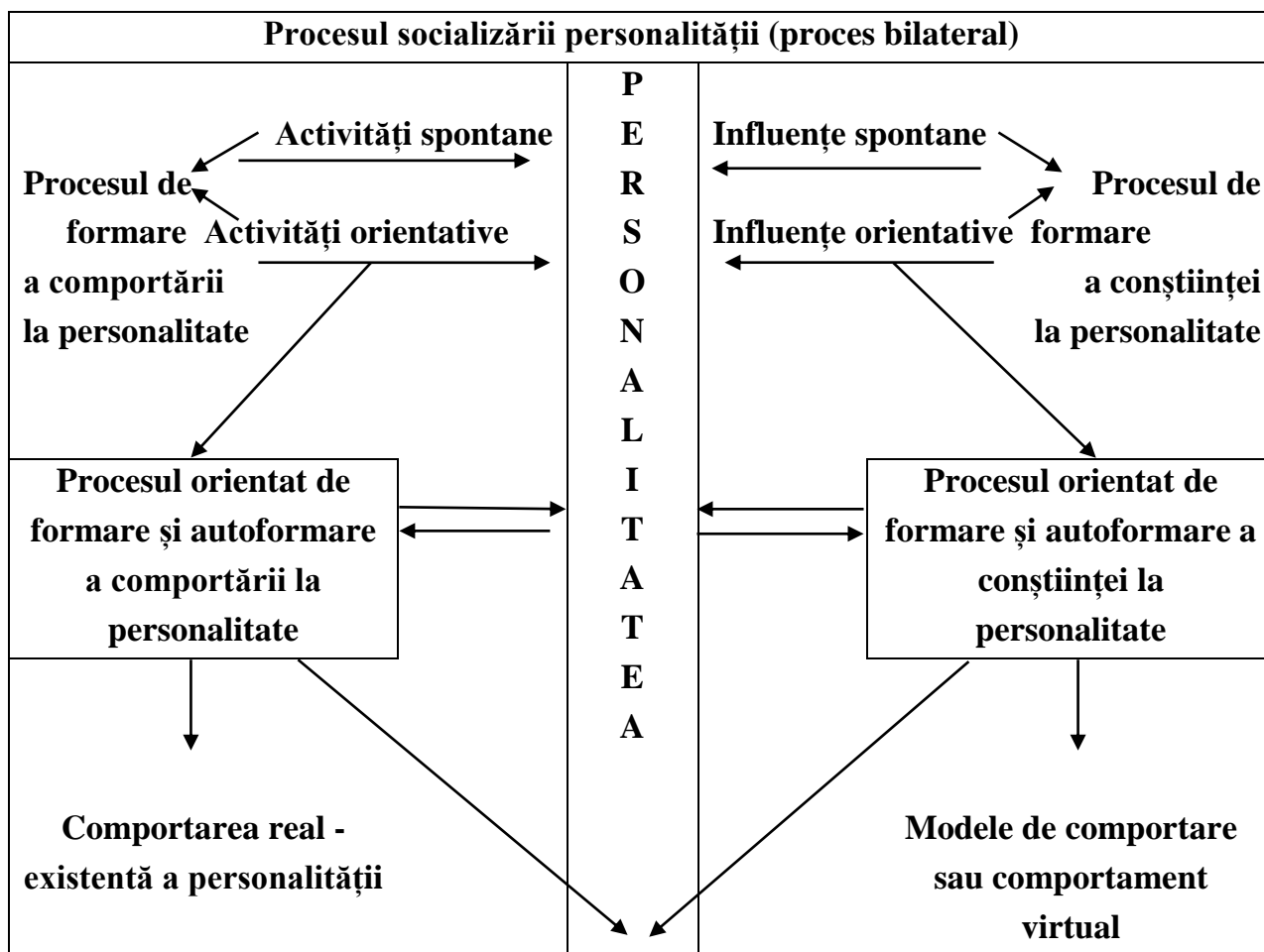

Figura 2. Unitatea și specificul educației și socializării personalității [6]

Nucleul educației îl reprezintă încadrarea nemijlocită a personalității în sistemul de activități și atitudini socioumane. „Cred că educația este, în consecință, un proces al vieții și nu o pregătire pentru viața ulterioară” [7, p.48]. Nivelul de dezvoltare a personalității este determinat de nivelul de dezvoltare a activităților și atitudinilor esențiale și dominante din viața ei [8].

În conținutul conceptului *pedagogie* trebuie să se conțină într-un tot întreg componentele/elementele fundamentale care vizează/tratează pedagogia din punct de vedere teoretic și praxiologic:

- pedagogia ca știință și pedagogia în calitate de activitate practică;
- componenta unică - formarea și dezvoltarea permanentă a personalității și societății;

- să reflecte termenul/conceptul de legitate în două sensuri – legități caracteristice fenomenului cunoașterii științifice pedagogice și legități de educație a personalității și societății, de activitate practică educațională;
- să ilustreze mijloacele de cercetare/cunoaștere științifică și mijloacele de educație a omului, a grupelor de oameni, societății;
- să reflecte rezultatul/finalitățile cunoașterii științifice pedagogice – descoperirile obținute sub formă de noi legități, principii și reguli, conținuturi, metode și forme de educație și a practicii pedagogice/educaționale – personalitatea și societatea în continuă formare și dezvoltare.

Pedagogia ca știință studiază faptele, acțiunile reale sau situațiile educaționale. Ea este direcționată spre obținerea cunoștințelor referitor la dezvoltarea permanentă a procesului educațional și urmărește obiectivul de a reproduce realitatea educațională cu ale sale însușiri și relații.

Relațiile de viață generează atitudini subiective la personalitate, care se manifestă în acțiuni, trăiri, interese, motive, trebuințe și modalități de evaluare și autoevaluare a fenomenelor socioumane și a vieții proprii. Atitudinile subiective ale personalității către mediul înconjurător, către alți oameni și de sine sunt determinate de poziția ei dinamică în sistemul de activități și atitudini socioumane.

Când vorbim de formarea și dezvoltarea generală a personalității se are în vedere acele schimbări cantitative și calitative care se produc în sferele anatomo-fiziologice, psihice și educaționale/comportamentale ale ființei umane.

Funcțiile pedagogiei ca știință socioumană. Pedagogia ca știință socioumană posedă următoarele *funcții*:

- a) descrierea fenomenelor/faptelor socioumane sau situațiilor educaționale, care se află în permanentă schimbare și dezvoltare;
- b) explicarea relațiilor/raporturilor dintre componentele obiectului supus investigației;
- c) proiectarea și prognozarea intervențiilor educaționale și rezultatul lor;
- d) transformarea sau modificarea pozitivă/rezonabilă a fenomenelor educaționale[9].

Funcția transformativă sau tehnico-constructivă se realizează prin perfecționarea și îmbunătățirea procesului pedagogic/educațional, prin elaborarea și valorificarea a noi principii și reguli, metode și procedee, conținuturi și forme educaționale etc.

Activitatea științifică și activitatea tehnico-constructivă reprezintă un sistem funcțional integral. Sistemul nominalizat este constituit dintr-un set de elemente sau componente legate între ele astfel, că schimbarea unui element contribuie la modificarea altora. Deci, funcțiile nominalizate – științifică și transformativă permanent interrelaționează și sunt orientate spre realizarea unui ideal comun/unic – formarea și dezvoltarea permanentă a personalității și a societății.

Extinderea obiectului de studiu al pedagogiei și practicii educaționale. Evenimentele în toate domeniile vieții sociale se dezvoltă accelerativ, inclusiv și-n sfera științelor pedagogice/educației. În opinia noastră, a apărut problema de a reconceptualiza, de a oferi un nou statut pedagogiei ca știință fundamentală care are menirea de a cerceta procesul de formare și dezvoltare a personalității și societății, de a regla și dezvolta sistemul de atitudini și activități socioumane.

Actualmente se subapreciază importanța cunoștințelor socioumane în dezvoltarea societății contemporane care este împânzită de un sistem de contradicții, adeseori incontrollable, care cer o soluționare urgentă, constructivă, rezonabilă și prognostică. Imprevizibilul este la orice pas, în toate sferile de viață socioumană. Subaprecierea rolului educației în formarea omului ca factor determinant în dezvoltarea societății negativ și dăunător se răsfrânge asupra prezentului și viitorului societății, asupra vieții în general.

Științele pedagogice/educației nu se limitează într-o sferă îngustă de activitate socioumană – pregătirea pentru viață a personalității, formarea la ea a competențelor de adaptare și readaptare la noile condiții și situații de viață socioumană. Sfera intereselor științelor educației simțitor s-a extins și a cuprins în structura sa toate domeniile de activitate socioumană: economic, politic, financiar, ecologic, profesional, economic, ideologic etc.

Actualmente se subapreciază importanța, valoarea științelor socioumane și, în special, a pedagogiei la etapa contemporană de dezvoltare a societății, care este împânzită de un sistem complex de contradicții și conflicte, care cer o soluționare urgentă, constructivă, rezonabilă și prognostică. Imprevizibilul este, la orice pas, în toate sferile/domeniile de viață socioumană. Subaprecierea rolului educației în formarea personalității umane ca factor determinant în dezvoltarea generală a societății negativ și dăunător se răsfrâng asupra prezentului și viitorului sociouman, asupra vieții.

Contradicțiile, conflictele și crizele de viață socială sunt rezultate ale educației. *Modelele de viață și de activitate* la toate nivelele societății se construiesc preventiv în conștiința omului și grupelor de oameni care apoi se realizează în viață. Iată de ce apare permanent necesitatea de a forma/educa omul, grupele de oameni, indiferent de statutul lor social și tipul de activitate profesională din punct de vedere rezonabil în baza valorilor general-umane, universale și naționale, în baza sentimentelor datoriei și responsabilității.

Științele educației necesită să se dezvolte de pe pozițiile rezonabilului uman la nivelul teoretic și aplicativ, de pe pozițiile idealului personalității prospere din punct de vedere biogenetic, psihic și educațional. Sfera educației și-n special, procesul de formare și dezvoltare a atitudinilor la personalitate integrează în sine totalitatea domeniilor de viață socială. Binele și răul social sunt în mare măsură rezultate, produse ale cercetărilor pedagogice, pe de o parte, și activității practice educaționale, pe de altă parte.

Pedagogia se transformă în știință despre om și societate. Științele socioumane și activitatea lor aplicativă urmăresc scopul de a forma oameni competenți profesional, moral, politic, oameni capabili de a acționa rezonabil în limitele valorilor general-umane, competenți prospectiv și responsabili pentru viitorul lumii. Științele socioumane au menirea de a ocupa locul de frunte în soluționarea problemelor de viață ale omenirii și a dezvoltării prospere a personalității.

Pedagogia ca știință despre formarea și dezvoltarea *permanentă a personalității și a societății* trebuie să se situeze în fruntea ierarhiei valorice a tuturor științelor socioumane.

Realitatea de azi și de mâine se creează și se proiectează inițial în conștiința omului, iar apoi ea se cristalizează și se realizează în sistemul de activități și atitudini externe, în acțiuni practice. Viitorul omenirii și vieții depinde de „ordinea” investigațiilor în științele socioumane, de prognosticarea mersului dezvoltării societății în toate domeniile de viață. Cu cât mai bine se prognozează, se construiesc modelele viitorului, cu atât mai productiv va acționa omul în toate domeniile de viață, mai puține conflicte, crize, neînțelegeri și bariere dificile vor exista în mediul sociouman.

Concluzii: Asigurarea epistemologică a investigațiilor pedagogice are la bază: conceptele, legile și principiile filosofice; conceptele pedagogice propriu-zise; conceptele, legile și legitățile științelor concrete (psihologie, sociologie, etică etc.).

Științele pedagogice interdisciplinare posedă același obiect de cercetare – fenomenul sau procesul educațional în sensul larg al cuvântului, care la rândul său este examinat/cercetat sub diverse aspecte sau planuri investigaționale: filosofic, psihologic, istoric, sociologic, etic, biologic etc. utilizându-se concomitent concepte și metode de investigație a acestor științe concrete[10].

Educația este cercetată de mai multe științe sub diverse aspecte (filosofic, psihologic, etic, estetic etc.) utilizând concepte și metode de cercetare a acestor științe. Acest fapt a contribuit la apariția și dezvoltarea a unui set de științe interdisciplinare. În ultima instanță putem afirma, că multitudinea științelor apărute până în prezent nu denaturează și nu subminează obiectul de studiu al pedagogiei – educația în sensul larg al cuvântului care este orientat spre formarea și dezvoltarea permanentă a personalității sub aspect anatomo-fiziologic, psihic și social/educațional, a colectivităților de oameni și a societății. Dimensiunea obiectului pedagogiei - *educația* reprezintă un fenomen care integrează în sine toate componentele structurale ale societății, totalitatea tipurilor de activități și atitudini socioumane. Prin alte cuvinte expus dimensiunea obiectului de studiu al pedagogiei integrează în sine multitudinea acțiunilor de viață a personalității și a societății sub diverse aspecte. În viziunea noastră, *obiectul de investigație al pedagogiei îl reprezintă procesul orientat de formare și dezvoltare pozitivă, rezonabilă a personalității și societății*. Actualmente pedagogia a devenit o știință despre formarea personalității și societății în permanentă schimbare și dezvoltare.

Categoriile de bază ale pedagogiei sunt:

- educația în două sensuri ca obiect de cercetare și ca fenomen/proces de formare a personalității și societății;
- instruirea ca obiect de investigație și ca proces aplicativ de predare-învățare-evaluare;
- legitățile de funcționare a educației și instruirii și legitățile cunoașterii științifice în pedagogie;
- metodologia de investigație în pedagogie și metodologia de educație și instruire;
- principiile și regulile de cercetare pedagogică și principiile și regulile de educație și instruire;
- criteriile și indicii de determinare a eficacității cercetărilor pedagogice și criteriile și indicii eficacității educației și instruirii;
- mecanismele de evidențiere a tendințelor de dezvoltare a științelor pedagogice și mecanismele de proiectare, de schimbare și dezvoltare a sistemului educațional și de învățământ prin elaborarea unor noi strategii și finalități.

Bibliografie

1. Cucuș C. Pedagogie. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2014.
2. Cristea S. Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației. București: Litera Internațional, 2009. p.25-26.
3. Panico V. ș.a. Conceptul și modelul educației pentru schimbare și dezvoltare. Chișinău: UST, 2011.
4. Краевский В. В. Методология педагогики: Пособие для педагогов-исследователей. Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та, 2001.
5. Cristea S. Pedagogia. Științele pedagogice. Științele educației. v. 1. București: Editura DPH, 2016.
6. Panico V. Teoria și metodologia educației: Suport de curs. Chișinău: UST, 2018.
7. Dewey J. Fundamente pentru o știință a educației. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1992.
8. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т., т.2, Москва: Издательство Педагогика, 1983.
9. Краевский В. В. Место методологии в подготовке научно-педагогических кадров. В: Вестник ЧГПУ, №. 4, 2009.
10. Guțu V. Definierea și statutul epistemologic al pedagogiei. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr.5(75), 2014. p. 3-8.